

УДК 332.14(477)

М. О. Панкова

Запорізький національний університет, нікопольський факультет

КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Досліджено можливості кластеризації у сучасних умовах та вплив кластерів на економічний розвиток регіонів.

Ключові слова: стратегічний менеджмент, регіон, регіональна стратегія, кластерна політика, кластеризація, регіональні кластери, конкуренція.

Исследованы возможности кластеризации в современных условиях и влияние кластеров на экономическое развитие регионов.

Ключевые слова: стратегический менеджмент, регион, региональная стратегия, кластерная политика, кластеризация, региональные кластеры, конкуренция.

The article examined the clustering capabilities of current conditions and the impact of clusters on regional economic development.

Key words: strategic management, the region, the regional strategy, cluster policy, clustering, regional clusters, competition.

Стратегічний менеджмент, у сучасних умовах, є чинником забезпечення розвитку економічної системи, тому питання стратегічного менеджменту – один з основних напрямків дослідження сучасної світової економічної думки. Приділяти першочергову увагу стратегічному управлінню змушують зміни тенденцій економічного розвитку країн світу. Вчені шукають відповідні методи і інструменти стратегічного менеджменту на рівні регіональних економічно-соціальних систем, які дозволять вирішувати сучасні проблеми сталого економічного розвитку.

Сучасною теорією і практикою вироблено ряд загальних, які дозволили сформулювати поняття, сутність і принципи регіонального стратегічного управління. Однією з основних теорій стратегічного регіонального управління є кластерна теорія, яка дозволяє сформувати нові умови для сталого розвитку. Інтерес до кластерів в Україні обумовлений економічним ефектом, що дає їх функціонування в багатьох країнах світу для прискорення розвитку національної економіки, а також увагою, яка приділяється процесам кластеризації у європейських країнах.

Регіональне стратегічне управління, як цілеспрямована діяльність місцевих органів державної влади, за своїм змістом включає наступні види стратегій: політичну, спрямовану на зміцнення регіоналізму; соціально-економічну, орієнтовану на збільшення валового регіонального продукту (ВРП), стійкий розвиток економічного потенціалу регіону; демографічну, пов'язану з раціоналізацією природного приросту населення і його міграції [1]. Одним із засобів реалізації стратегій є кластерна регіональна політика.

Кластерна політика – система державних заходів і механізмів підтримки кластерів, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності регіонів, підприємств, що входять у кластер, а також забезпечують впровадження інновацій. Кластерна теорія є однією з сучасних економічних теорій регіонального

економічного розвитку, яка вже використовується різними країнами і довела свою ефективність на практиці.

При дослідженні сутності кластерної політики доцільно розглянути її класифікацію. Є чотири типи кластерної політики, що відрізняються за механізмами її проведення: каталітична, підтримуюча, директивна та інтервенціоністська [2]. У 40 % з 160 регіональних кластерів, що розвиваються в світі, місцеві та регіональні органи влади проводять підтримуючу кластерну політику. Каталітична політика проводиться національними, регіональними та локальними органами влади по відношенню до близько 20 % регіональних кластерів, директивна – до 5 % кластерів, а інтервенціоністська – до 2...3 % кластерів.

Прикладами проведення успішної кластерної політики є Фінляндія, Нідерланди і Данія. Фінляндія багато в чому завдяки кластерній політиці змогла за останні 15 років вийти у світові лідери з конкурентоспроможності та перетворитися на телекомунікаційну супердержаву [3].

Кластерний підхід у сучасній практиці управління витісняє галузеву логіку управління економічним розвитком, яка застаріла. Нові підходи до управління припускають непрямий вплив на промисловий розвиток через створення умов для розвитку бізнесу. Ефективність кластерного підходу визначається тим, що долається вузькогалузеве бачення економіки регіону, розвиток економіки регіонів шляхом кластеризації дозволяє збільшити приплив капіталів і технологій, прямих інвестицій, які привносять до регіону крім фінансових коштів і нові технології, і інтелектуальні ресурси, і управлінські навички, і всесвітньо відомі торговельні марки.

На наш погляд, кластерна політика являє собою нову форму (або, точніше, об'єднану форму) декількох напрямків у традиційній політиці, особливо, пов'язаних з регіональним розвитком і розвитком бізнесу. Відповідно, розробники кластерної політики уявляють собі просторове економічне зростання як явище, залежне від взаємодії підприємств, дослідницьких установ (таких як університети) і більш широких факторів «навколишнього середовища», таких як ринок праці та інфраструктура.

Аналіз різних видів кластерних політик дозволяє зробити висновок, що вони мають якусь спільність. По-перше, для них характерна одночасна підтримка безлічі кластерів (або безлічі проектів). По-друге, багато видів кластерної політики є єднанням різних заходів у рамках однієї програми, що нагадує програми Структурних Фондів ЄС (та інші ініціативи щодо територіального розвитку). У результаті цього, лише деякі кластерні програми розвитку використовують один і той же комплекс заходів, що робить процес оцінки цих заходів досить специфічним. По-третє, кластерний підхід зосереджений в основному на підтримку інноваційної здатності локальних груп і фірм. Політика має бути націлена не на заповнення відсутніх чітко визначених ресурсів або ринків, а в багатьох випадках на способи, за допомогою яких ці ресурси взаємопов'язані.

Проведене дослідження свідчить, що існують розбіжності у визначенні сутності «кластерної політики». Різні інтерпретації кластерної концепції привели до розширення практичних підходів щодо розуміння кластерної політики.

На наш погляд, визначення кластерної політики потребує розширення, яке б дало змогу більш детально сформулювати цілі і завдання, а також відмінності кластерної політики від інших видів регіональної політики.

Тому ми пропонуємо таке визначення кластерної політики, кластерна політика – це система заходів, що проводяться муніципальними і державними органами влади щодо створення, розвитку кластерів і підтримки діючих кластерів, яка забезпечує конкурентоспроможність регіонів та підприємств що входять у кластер, за рахунок впровадження інновацій та мережевої організації території, та включає до себе заходи організаційного та нормативного правового забезпечення, інвестиційні, фінансово-бюджетні механізми, інформаційну і кадрову підтримку.

Цілі кластерної політики – підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу підприємств та окремих галузей, розвиток малого та середнього бізнесу, сприяння диверсифікації національної економіки, стимулювання та розвиток регіональних галузевих кластерів.

Кластерна політика розглядається як альтернатива заходам традиційної «промислової політики», в рамках якої здійснюється підтримка конкретних підприємств чи галузей. Кластерна політика фокусується як на підтримці вже існуючих кластерів, так и створенні нових.

Важливим методологічним питанням кластерної політики є питання про роль уряду у формуванні кластера. Ми визначили наступні напрямки впливу держави на процеси кластеризації:

- формування чіткої позиції по відношенню до кластерного підходу – розмежування повноважень в області кластерної політики між центральними, регіональними і місцевими рівнями управління;
- сприяння формуванню і розвитку національних кластерів;
- створення сприятливих умов (організаційно-правових, соціально-економічних, фінансових та ін.) і усунення бар'єрів для розвитку конкурентного середовища і кластерів;
- розробка методологічного і методичного супроводу використання кластерного підходу в регіональному розвитку.

Напрями участі влади у процесі регіональної кластеризації наведено на рис. 1.

Підводячи підсумок дослідженню терміну «кластерна політика» можна зробити висновок що кластерна політика включає: ліквідацію бар'єрів для інновацій; інвестиції в людський капітал і фізичну інфраструктуру; підтримка географічної концентрації пов'язаних фірм. Тобто, кластерна політика є інструментом вирішення стратегічних питань економічного розвитку.

Зарубіжний досвід показує, що у великих розвинених економіках більшість кластерних ініціатив, які діяли в останні кілька років, були висунуті місцевими або регіональними урядами.

Головним завданням кластерної політики є: організація інформаційної взаємодії учасників кластера; розробка стратегії розвитку кластера; формування і просування іміджу кластера та його учасників; удосконалення всіх аспектів освіти у сфері діяльності підприємств-учасників кластера; розвиток кооперації в процесі реалізації спільних проектів підприємствами-учасниками кластера; розвиток інфраструктури, необхідної для розширення інноваційної діяльності підприємств-учасників кластера; сприяння розробці інвестиційних проектів; стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу у сфері діяльності кластеру.

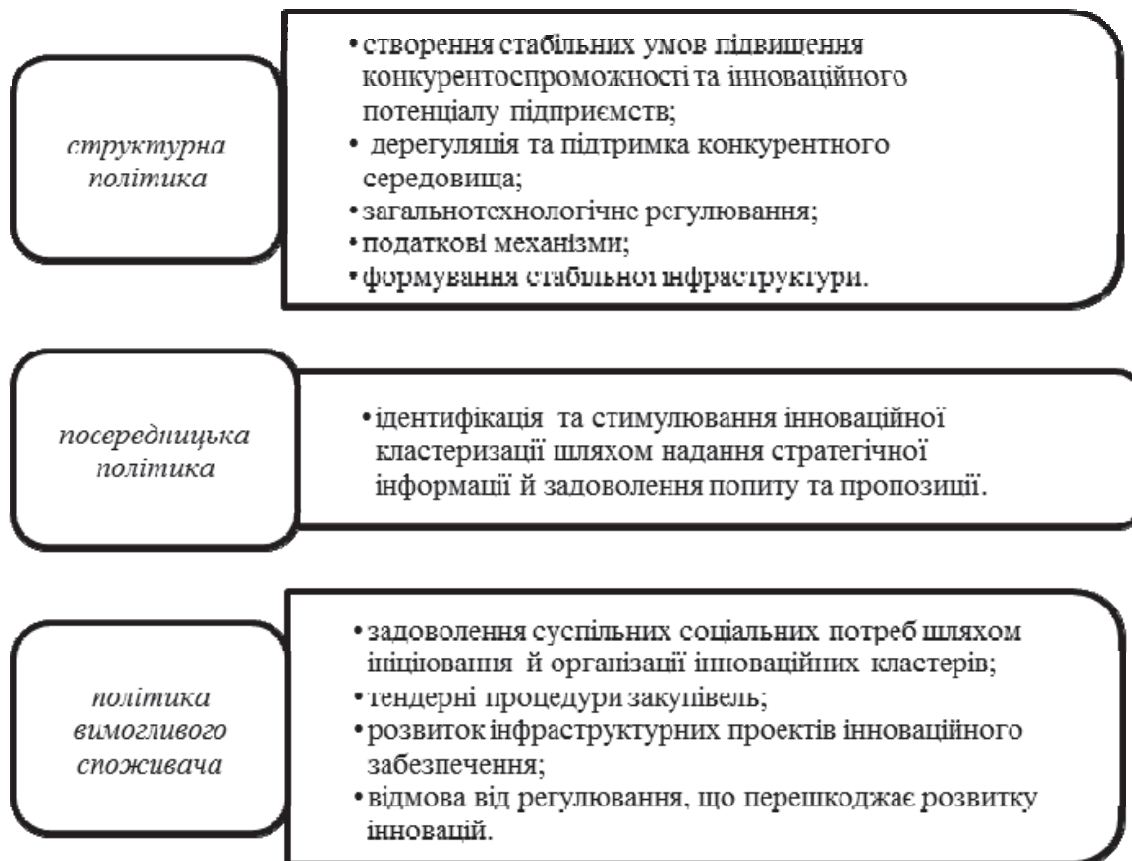

Рис. 1. Напрями участі влади у процесі регіональної кластеризації

До механізмів управління кластерною політикою відносяться: організаційні заходи, ініціативні зустрічі; зміцнення іміджу регіональних кластерів; полегшення інформаційного обміну між бізнес–середовищами; пряме фінансування окремих проектів та інше.

Змістовні розділи кластерної політики як програмного документу вказані на рис. 2.

Найбільша увага при розробці кластерної політики повинна приділятися наступним розділам:

1. *Витратно-розподільний.* Дозволяє забезпечити оптимальне використання виробничого потенціалу всіх компаній, що беруть участь у процесі кооперації на основі субконтрактинга і аутсорсингу. При цьому можливе спільне використання інформаційних і виробничих ресурсів з метою оптимізації витрат усіх учасників процесу кооперації.

2. *Кредитно-коопераційний.* Дозволяє використовувати механізми взаємного кредитування учасників кластера, а також взаємні гарантії та поручительства в разі стійких довгострокових коопераційних зв'язків. До складу кластера можуть входити не тільки промислові підприємства, а й фінансові та інвестиційні компанії, у тому числі спеціалізовані інвестиційні банки та лізингові компанії

3. *Податково-оптимізаційний.* Передбачає використання методів зниження рівня оподаткованої бази. Податкові проблеми фінансового менеджменту компаній, що утворюють кластер, частково вирішуються шляхом операцій, що дозволяють використовувати схеми, спрямовані на зниження податкового тягаря [7].

4. *Інноваційний*. Передбачає використання механізмів пільгового технологічного трансферу для учасників кластера (у тому числі з використанням елементів франчайзинга), а також науково-технічну кооперацію в процесі НДР та ДКР.

5. *Інформаційний*. Має два аспекти: маркетинговий і комунікаційний. Маркетинговий механізм дає можливість використати переваги відомого бренду всім учасникам процесу кооперації. Комунікаційний механізм передбачає формування загального інформаційного простору для забезпечення ефективних комунікацій.

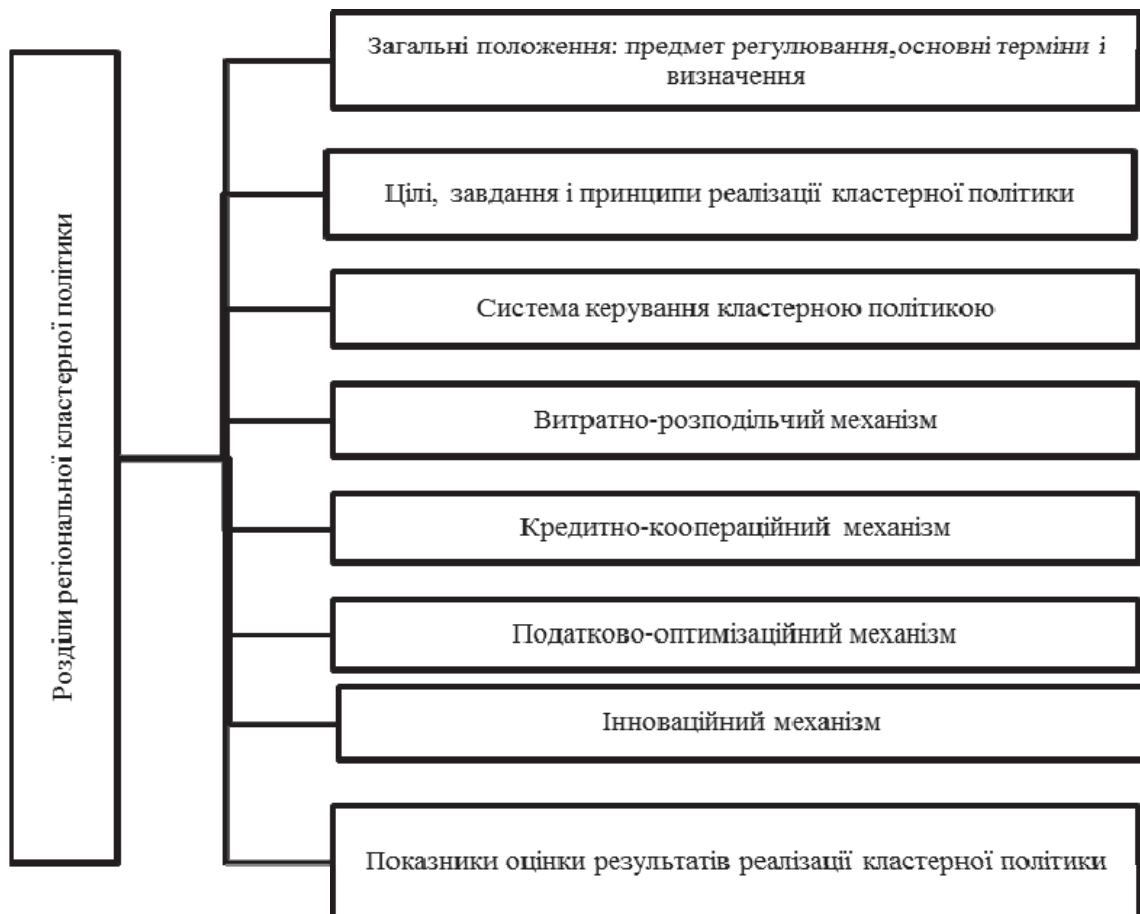

Рис. 2. Зміст регіональної кластерної політики

Висновки. Формування та розвиток економічних кластерів забезпечить:

– підвищення ефективності виробництва товарів та послуг на підприємствах-учасниках кластерів за рахунок результативного використання регіональних ресурсів і зменшення витрат на транспортну логістику;

– підвищення інвестиційної привабливості регіонів за рахунок чіткого визначення економічного профілю території та її конкурентних переваг і, тим самим, забезпечення зростання залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в економіку регіонів;

– зростання інноваційної активності підприємств, які входять до складу кластерів, завдяки підвищенню обізнаності про новітні технології і використанню неявних «мережових» знань;

– стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва завдяки зростанню ролі підприємницької ініціативи в умовах відкритої конкурентної боротьби, а також завдяки зростанню попиту на інноваційні розробки і залученню інвестицій в економіку регіонів;

– збільшення кількості робочих місць, зростання заробітної плати та надходжень до бюджетів усіх рівнів завдяки збільшенню експорту і загальних обсягів реалізації товарів та послуг підприємствами-учасниками кластерів, які будуть постійно підвищувати свою конкурентоздатність у процесі впровадження стратегії розвитку своїх кластерів.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що впровадження кластерної політики є найважливішим кроком на шляху реформування та ефективного розвитку національної економіки. В умовах кластеризації економіки відбувається прискорення не тільки пріоритетних галузей економіки країни, а й регіональних галузей господарства.

Бібліографічні посилання

1. **Козловський С.** Стратегічне управління розвитком регіональних економічних систем / С. Козловський // Економіка України. – 2011. – № 4. – С. 28–38.
2. **Захарченко В. И.** Кластерная форма территориально-производственной организации / В. И. Захарченко, В. Н. Осипов. – Ч. 2: Повышение региональной конкурентоспособности на основе кластерного подхода. – О., 2010. – 236 с.
3. **Захарченко В. И.** Механизм государственной поддержки кластерных инициатив / В. И. Захарченко // Прометей: зб. наук. праць. – Донецьк, 2010. – Вип. 1 (31). – С. 133–135.
4. **Білоус Г.** Посібник з кластерного розвитку / Г. Білоус. – К., 2006. – 38 с.
5. **Портер М.** Конкуренция : пер. с англ. / М. Портер. – М., 2000. – 495 с.
6. **Solow R.** Growth Theory / R. Solow // Companion to Contemporary Economic Thought. – L., 1991. – P. 393–415.
7. **Зобова Л. Л.** Гегемония Германии в пространственной теории: загадка ли это? / Л. Л. Зобова // Известия Томского политехнического университета. – 2003. – Т. 306. – № 3. – С. 153–156.
8. **Бандман М. К.** Территориально-производственные комплексы: Прогнозирование процесса формирования с использованием сетей Петри / М. К. Бандман, О. Л. Бандман, Т. Н. Есикова. – Новосибирск, 1990. – 303 с.
9. **Held J.** Clusters as an Economic Development Tool: Beyond and Pitfalls / J. Held // Economic Development Quarterly. – 1996. – V. 10, № 3. – P. 249.
10. **Hill E.** A methodology for Identifying the Drivers of Industrial Clusters: The Foundation of Regional Competitive Advantage / E. Hill, J. Brennan // Economic Development Quarterly. – 2000. – Vol. 14, № 1. – P. 65–96.
11. **Родин С. А.** Процесс управления государственными инвестициями в инновационной сфере экономики с использованием концепции частно-государственного партнерства / С. А. Родин // Современные аспекты экономики. – 2005. – № 10 (77). – С. 30–35.

Надійшла до редколегії 14.01.2012